

Research Article; Received: 2024-09-04; Revised: 2024-10-15; Accepted: 2024-11-05.

การวิเคราะห์นวัตกรรมเพื่อให้บริการชุมชนและสังคม:
กรณีศึกษาโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม
มหาวิทยาลัยพะเยา ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565
Innovation Analysis to Serve Community and Society:
A Case Study of One Faculty, One Smart Community
Project, University of Phayao during the
Fiscal Year 2021 to 2022

วรรณภา ทองแดง*¹, ประยงค์ จันทร์แดง**²Wannapa Tongdaeng¹, Prayong Jandaeng²

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

School of Political and Social Sciences, University of Phayao

First Author, E-mail: wannapa.to@up.ac.th*

Corresponding Author, E-mail: yongsaid@hotmail.com**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนผลการให้บริการชุมชนและสังคม วิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชน นวัตกรรม ของมหาวิทยาลัยพะเยา ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 และ นำเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้บริการชุมชนในอนาคต เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และ การสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมี 24 คน คือ (1) หัวหน้าโครงการจาก 6 คณะ รวม 6 คน และ (2) สมาชิกโครงการที่เข้าร่วมทำงานกับมหาวิทยาลัยพะเยา ใน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 จาก 6 โครงการ โครงการละ 3 คน รวม 18 คน

ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยพะเยามีการบูรณาการพันธกิจ 4 ด้าน คือ การ บริการวิชาการ การเรียนการสอน การวิจัย และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เข้ากับ โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรมได้อย่างลงตัวและกลมกลืนมากขึ้น จึงทำให้เกิด การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ในการทำงาน ทั้งจากฝ่ายผู้ปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยที่

พยายามปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกันทั้ง 3 ส่วน ตั้งแต่ต้นนโยบาย มหาวิทยาลัย ความรู้และความเชี่ยวชาญของนักวิจัย และบริบทของชุมชน ในขณะที่ฝ่ายชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและลงมือพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยภาพรวมของการขับเคลื่อนโครงการประสบความสำเร็จมากขึ้นตามลำดับ สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ การสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินนโยบาย การสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ การสนับสนุนงบประมาณ และการพัฒนาศูนย์พัฒนาและคลังข้อมูลชุมชนนวัตกรรมเพื่อให้คำปรึกษาและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน ส่วนองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่ต้องประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) การระบุความต้องการ ปัญหา ความท้าทายของชุมชนที่สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (2) การพัฒนาระบบนิเวศชุมชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม (3) การเสริมพลังทางสังคมที่มีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และ (4) การถอดบทเรียนเพื่อสรุปแนวทางการพัฒนาชุมชนบนฐานการประสานความร่วมมือ

คำสำคัญ: มหาวิทยาลัยรับใช้สังคม; นวัตกรรมการให้บริการชุมชน; 1 คณะ 1 ชุมชน นวัตกรรม; ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

Abstract

This research aims to review the outcomes of community and societal services, to analyze the effectiveness and efficiency of the “One Faculty, One Smart Community” project conducted by the University of Phayao during the fiscal years 2021 to 2022, and to propose guidelines for improving and developing community service innovations in the future. There is a qualitative study involving data collection through document analysis, in-depth interview, and focus group discussion. The key informants comprise of 24 individuals, including (1) project leaders from 6 faculties, totaling 6 individuals, and (2) project members who involved in working with the University of Phayao during the fiscal years 2021 to 2022, from 6 projects each involving 3 members, totaling 18 individuals.

The findings reveal that the University of Phayao has successfully integrated its 4 missions - academic services, teaching and learning,

research, and the preservation of arts and culture - into the “One Faculty, One Smart Community” project, achieving greater coherence and synergy. This integration has led to a shift in the work mentality among university staff, aligning the university’s policies, researchers’ knowledge and expertise, and community contexts. Simultaneously, community members have actively participated in planning and developing their own communities, contributing to the project’s progressively improved success. The study’s recommendations include ensuring continuity in policy implementation, fostering a collaborative atmosphere, supporting financial resources, and developing a “Center for Innovation Community Development and Data Repository” to provide consultancy and disseminate project results. The knowledge gained from this research highlights a four-step process for creating social innovation: (1) identifying community needs, problems, and challenges aligned with sustainable community development issues; (2) developing a community ecosystem to support social innovation development; (3) enhancing social empowerment through active involvement from all relevant stakeholders; and (4) deriving lessons learned to outline community development strategies based on the collaborations.

Keywords: Socially Engaged University; Innovation for Community Service; One Faculty-One Smart Community; Efficiency and Effectiveness

บทนำ

มหาวิทยาลัยพะเยาให้ความสำคัญกับการนำองค์ความรู้ไปพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนตามปณิธาน ‘ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน’ และวิสัยทัศน์ที่ว่า ‘มหาวิทยาลัยสร้างปัญญาเพื่อนวัตกรรมชุมชนสู่สากลอย่างยั่งยืน’ ด้วยการต่อยอดงานวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีฐานการทำงานจากโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล ในปี พ.ศ. 2561 ผ่านการดำเนินงานของแต่ละคณะในการบูรณาการพันธกิจและองค์ความรู้ที่เหมาะสม เพื่อใช้ในการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายในจังหวัดพะเยาตามที่แต่ละคณะกำหนด โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ไปสู่การจัดการสภาพ

ปัญหา รวมถึงพัฒนาต่อยอดความสำเร็จไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ที่มีพื้นฐานการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมและขยายผลให้มีความต่อเนื่อง ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 มหาวิทยาลัยพะเยาได้ยกระดับการดำเนินงานของโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล ที่มุ่งพัฒนาพื้นที่เป้าหมายให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ผ่านการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 สัญลักษณ์ความสำเร็จ โดยในปีถัดไป พ.ศ. 2563 มหาวิทยาลัยพะเยาได้ดำเนินโครงการ ‘การพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานการทำงานตามโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล’ ขึ้น ตามกรอบนโยบาย Reinventing University System ของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และในขณะนั้นมหาวิทยาลัยพะเยาได้มุ่งขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายให้สอดคล้องกับเป้าหมายสากลเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) จึงได้กำหนดทิศทางของมหาวิทยาลัยว่าอยู่ในกลุ่ม ‘มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่’ (Area-based and Community Engagement) โดยมีเป้าหมายเพื่อต่อยอดงานพัฒนาเชิงพื้นที่ที่มีฐานการทำงานมาจากโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล ผ่านการดำเนินโครงการ ‘1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม’ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 9 อำเภอของจังหวัดพะเยา รวมทั้งสิ้น 17 พื้นที่ (กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยพะเยา, 2565)

จากการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยพะเยา ภายใต้โครงการการพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานการทำงานตามโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ได้ขับเคลื่อนผ่านโครงการของแต่ละคณะและวิทยาลัย ควบคู่ไปกับการมุ่งขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่เป้าหมายให้สอดคล้องกับเป้าหมายสากลเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดระยะเวลากว่า 3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งนับเป็นบรรยากาศของการทำงานที่กระตุ้นให้มหาวิทยาลัยพะเยามีการตื่นตัวอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการและนักวิจัยในแง่ของการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนและแนวทางการทำวิจัยที่คำนึงถึงความสอดคล้องกับนโยบายของประเทศและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นไปในขณะเดียวกัน ทว่ายังไม่มีการทบทวน การวิเคราะห์ และการประเมินผลโครงการในภาพรวมให้เห็นเป็นรูปธรรมแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องมีการทบทวนผลการให้บริการชุมชนและสังคมของมหาวิทยาลัยพะเยาแล้วนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการในภาพรวม เพื่อช่วยให้หน่วยงานมีชุดข้อมูลและองค์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นหลักการและทฤษฎี ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาต่อยอดโครงการในลักษณะเดียวกันให้สามารถให้บริการชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเกิด

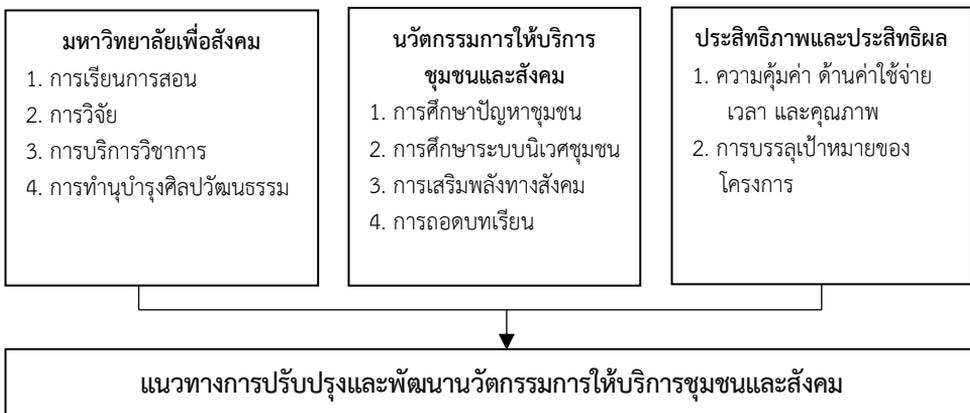
ความยั่งยืนต่อไป ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงริเริ่มโครงการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์นวัตกรรม เพื่อให้บริการชุมชนและสังคม: กรณีศึกษา โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทบทวนผลการให้บริการชุมชนและสังคมของมหาวิทยาลัยพะเยา ในปี พ.ศ. 2564 ถึง 2565
2. เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของนวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคม 'โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม' ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมในอนาคต

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ตามการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ของ 16 คณะ 2 วิทยาลัยของมหาวิทยาลัยพะเยา ครอบคลุม 9 อำเภอ 17 พื้นที่ของจังหวัดพะเยา โดยกรอบแนวคิดในการวิจัยได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์นวัตกรรมเพื่อให้บริการชุมชนและสังคม: กรณีศึกษา โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ในปี พ.ศ. 2564 ถึง 2565 แสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากรในการศึกษามีทั้งสิ้น 108 คน ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ (1) หัวหน้าโครงการ จาก 16 คณะ 2 วิทยาลัย รวม 36 คน และ (2) ประชาชนที่อายุ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ในหมู่บ้านที่ดำเนินโครงการจาก 16 คณะ 2 วิทยาลัยของมหาวิทยาลัยพะเยา ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 จำนวน 36 โครงการ โครงการละ 2 คน รวม 72 คน ต่อมาคณะผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจากประชากรโครงการ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหัวหน้าโครงการ และกลุ่มสมาชิกโครงการ โดยพิจารณาคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างไปตามเอกสารสรุปการดำเนินโครงการที่คณะผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลไปยังกองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยพะเยา หลังจากนั้น จึงคัดเลือกตัวแทนของแต่ละโครงการจากกลุ่มคณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ จำนวน 2 โครงการ โครงการละ 4 คน กลุ่มคณะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี 2 โครงการ โครงการละ 4 คน และกลุ่มคณะด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2 โครงการ โครงการละ 4 คน รวมทั้งหมด 24 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยกำหนดคำถามแบบปลายเปิดเกี่ยวกับ (1) ความหมายและความเข้าใจต่อคำว่า นวัตกรรม และชุมชนนวัตกรรม (2) ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 (3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน (4) ปัญหาและอุปสรรคในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน (5) หน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มที่ควรเข้ามามีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้นำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต และ (6) แนวทางการปรับปรุงและพัฒนา นวัตกรรม การให้บริการชุมชนและสังคม เพื่อให้ผู้ตอบสนองความคิดเห็นอย่างอิสระและสามารถขยายความตามสถานการณ์เพื่อให้ได้คำตอบที่ครอบคลุมรอบด้าน โดยแบบสัมภาษณ์นี้ผ่านการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน พิจารณาให้คะแนนความคิดเห็นเกี่ยวกับความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยมีค่าดัชนีความตรงตามเนื้อหาที่ยอมรับได้เท่ากับ 0.81 และงานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยพะเยา รหัสโครงการ HREC-UP-HSS-2.2/087/66 เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2566

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล งานวิจัยนี้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มกับตัวแทนหัวหน้าโครงการจากกลุ่มคณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ จำนวน 2 โครงการ กลุ่มคณะวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี 2 โครงการ และกลุ่มคณะด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2 โครงการ

โครงการละ 1 คน รวม 6 คน ผ่านโปรแกรม Zoom Meetings ในวันพุธที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2566 เวลา 15.30-16.30 น. และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนสมาชิกโครงการทั้ง 6 โครงการ โครงการละ 3 คน รวม 18 คน ที่มาแสดงผลงานร่วมกับคณะหรือวิทยาลัยที่รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ในช่วงการจัดงานพะเยาวิจัยปีที่ 12 ระหว่างวันที่ 25-27 มกราคม พ.ศ. 2566 และปีที่ 13 ระหว่างวันที่ 24-26 มกราคม พ.ศ. 2567

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มกับตัวแทนหัวหน้าโครงการ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนสมาชิกโครงการ ได้นำมาสรุปและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และจัดกลุ่มคำตอบจากประโยคและข้อความสำคัญให้เป็นหมวดหมู่ (Category) แล้วจึงสร้างหัวข้อเรื่อง (Theme) ที่ครอบคลุมกลุ่มคำตอบ หลังจากนั้นจึงวิเคราะห์เป็นข้อสรุปเพื่อนำเสนอในเชิงพรรณนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้

ผลการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มตัวแทนหัวหน้าโครงการ 6 โครงการและสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนสมาชิกโครงการ 6 โครงการทั้ง 18 คน นำมาสู่ผลการวิจัยครั้งนี้ซึ่งสามารถตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยตามลำดับตั้งแต่ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 3 ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ผลการให้บริการชุมชนและสังคมของมหาวิทยาลัยพะเยา ในปี พ.ศ. 2564 ถึง 2565 พบข้อเท็จจริง 2 ประการสำคัญ ดังนี้

1) การเกิดความพยายามในการบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัย 4 ด้าน คือ การบริการวิชาการ การเรียนการสอน การวิจัย และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม อย่างกลมกลืนมากขึ้น จากช่วงแรกที่แต่ละคณะมุ่งเน้นเฉพาะด้านบริการวิชาการและด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่ต่อมาทุกคณะล้วนดำเนินโครงการวิจัยที่บูรณาการกับการสอนในลักษณะที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง (Active Learning) ที่มีผู้เรียนเข้าร่วมเรียนรู้และดำเนินโครงการร่วมกัน ควบคู่ไปกับการให้บริการวิชาการแก่ชุมชนในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยอาศัยภูมิปัญญาในชุมชนเป็นโจทย์สำคัญ สอดคล้องกับผลการศึกษาของโคคเคค (Koekkoek, et al., 2021) ที่ระบุว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยแบ่งได้ 4 ด้าน คือ การเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีจุดร่วมในรูปแบบของการร่วมกันผลิต (Co-production) แต่มีข้อสังเกตว่า มหาวิทยาลัยในประเทศไทยมีพันธกิจด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

แต่ไม่มีพันธกิจด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้นั้นได้แฝงอยู่ในพันธกิจทุกด้านแล้ว

2) การเกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (Mindset) ในการทำงานกับสังคม ซึ่งในอดีตมีลักษณะการทำงานแบบบนลงล่าง (Top-down Approach) เนื่องจากแต่ละคณะต่างดำเนินโครงการไปตามความเชี่ยวชาญของตน ในขณะที่ฝ่ายชุมชนก็เคยชินกับการเป็นผู้รับ โดยไม่ได้พิจารณาว่า สิ่งที่ทำเนิการนั้นจะส่งผลกระทบต่อตนเองและชุมชนอย่างไรบ้าง ทว่าในช่วงปี พ.ศ. 2564 ถึง 2565 เริ่มปรากฏร่องรอยของการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม เพราะมหาวิทยาลัยได้รับผลการดำเนินงานตามพันธกิจ และชุมชนได้รับนวัตกรรมและเกิดนวัตกรรมชุมชนขึ้น ซึ่งเป็นผลกระทบที่พึงประสงค์และวัดผลได้ เช่น โครงการของคณะวิทยาศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้รับรางวัล “ชุมชนนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้” ระดับประเทศที่จัดโดยหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ซึ่งการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของวิจิตร ศรีสะอ้าน (ม.ป.ป.) ที่ได้เสนอให้มหาวิทยาลัยกับชุมชนทำงานเชิงวิชาการร่วมกันในพันธกิจหลักทุกด้าน บนหลักการพื้นฐาน 4 ประการ คือ (1) การร่วมคิดร่วมทำก็บองค์ภาคีเครือข่าย (2) ความร่วมมือนำไปสู่การเกิดประโยชน์ร่วม (3) เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และ (4) เกิดผลกระทบที่ดีต่อสังคมที่สามารถประเมินได้

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของนวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคม ‘โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม’ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565

ส่วนนี้เป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการดังกล่าว โดยการพิจารณาจาก (1) ความหมายและความเข้าใจต่อคำว่า “นวัตกรรม” และ “ชุมชนนวัตกรรม” (2) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการฯ (3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรม (4) ปัญหาหรืออุปสรรคในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรม และ (5) หน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มที่ควรเข้ามามีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้นำไปสู่ความยั่งยืนในอนาคต สรุปผลในตาราง 1 ดังนี้

ผลการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย	
ตัวแทนหัวหน้าโครงการ	ตัวแทนสมาชิกโครงการ
1) ความหมายและความเข้าใจต่อคำว่า “นวัตกรรม” และ “ชุมชนนวัตกรรม”	
<p>นวัตกรรม หมายถึง การสร้างสิ่งใหม่ โดยอาจเป็นแนวคิด วิธีการ สิ่งประดิษฐ์ หรือข้อค้นพบใหม่ ซึ่งไม่เจาะจงว่าเป็นนวัตกรรมด้านไหน เนื่องจากความหมายของคำว่า นวัตกรรม โดยทั่วไป หมายถึง สิ่งใหม่ อาจจะเป็นวิธีการ หรือแนวปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ ส่วนชุมชนนวัตกรรม หมายถึง แนวคิดหรือข้อค้นพบที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมถึงการสร้างประโยชน์ต่อชุมชนหลายด้าน เช่น รายได้ ความรู้สึก แนวคิด หรือแนวปฏิบัติใหม่ของชุมชนแต่ละแห่ง โดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ซึ่งอาจมีทั้งสิ่งเดิมและสิ่งใหม่ แต่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาหรือปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้</p>	<p>นวัตกรรมอาจเป็นสิ่งประดิษฐ์ แนวความคิด วิธีการ หรือเทคนิคใหม่ที่ช่วยอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ หรือช่วยแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ ส่วนชุมชนนวัตกรรม คือ ชุมชนที่สามารถแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ได้ และชุมชนมีการนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ต่อยอดทางวัฒนธรรม และสามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนได้โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น</p>
2) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ	
<p>ในภาพรวมถือว่า เป็นไปในทิศทางที่ดี มีระดับความสำเร็จที่แตกต่างกันไปตามบริบทของชุมชน และการประสานความร่วมมือกันระหว่างคณะ/วิทยาลัยกับชุมชนที่เกี่ยวข้อง</p>	<p>โครงการประสบความสำเร็จมากขึ้นตามลำดับ ทั้งในแง่ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างรายได้ การพัฒนาต่อยอดและบูรณาการการเรียนการสอนในรายวิชากับการวิจัยในชุมชน และนักวิจัยมีผลงานตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งการดำเนินโครงการฯ ต้องช่วยให้ชาวบ้านและชุมชนเล็งเห็นประโยชน์และเข้ามาร่วมกันสร้างสรรค์ชุมชนอย่างต่อเนื่องในระยะยาว</p>
3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน	
<ol style="list-style-type: none"> 1) การตอบรับที่ดีของชุมชนในการเข้าร่วมทำงาน 2) ความสม่ำเสมอและความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกันของทั้งสองฝ่าย 3) ความสอดคล้องกับประเด็นปัญหาและความต้องการของชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ 4) การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ทำให้ประชาชนและชุมชนรู้สึกสบายใจ ไร้กังวล เชื่อมั่น และรู้สึกเป็นครอบครัวเดียวกัน 5) การให้เกียรติซึ่งกันและกัน 6) การทำงานเป็นคณะทำงาน 7) การมีทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1) ความมุ่งมั่นของมหาวิทยาลัยพะเยาในการเข้าร่วมสนับสนุนและช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องไปกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และมีการลงพื้นที่ทำงานอย่างสม่ำเสมอ 2) ความสนใจและรับฟังความคิดเห็น ความร่วมมือ ความกระตือรือร้น และความเข้มแข็งของชุมชน 3) การมีงบประมาณในการทำงานอย่างเพียงพอ 4) การเข้าใจบริบทของหมู่บ้านและชุมชน รวมถึงเป้าหมายของมหาวิทยาลัย 5) การมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกัน 6) การมีนิสิต/นักศึกษาร่วมลงพื้นที่สำรวจชุมชน 7) ความเชื่อมั่นและไว้วางใจที่ประชาชนและชุมชนมีต่อมหาวิทยาลัยพะเยา

ผลการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมาย	
ตัวแทนหัวหน้าโครงการ	ตัวแทนสมาชิกโครงการ
4) ปัญหาหรืออุปสรรคในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน	
1) ระยะเวลาในการดำเนินงานค่อนข้างน้อย 2) ช่องว่างความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชน 3) ความไม่ต่อเนื่องของคณะนักวิจัยที่ทำงานร่วมกับชุมชน 4) นักวิจัยไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคม แต่จำเป็นต้องปรับบทบาทมาเป็นนักวิจัยที่ทำงานร่วมกับชุมชนแบบสหศาสตร์	1) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่บางช่วง/บางฤดูกาล ไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน 2) ระยะทางค่อนข้างไกลและเวลาในการทำงานไม่ตรงกัน โดยเฉพาะช่วงทำการเกษตร 3) การสื่อสารและช่องว่างความเข้าใจ ยิ่งเป็นเรื่องขององค์ความรู้ชั้นสูง หรือการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องประสานงานและทำความเข้าใจเรื่องที่มีความยุ่งยากซับซ้อน 4) ทุนมนุษย์และเครื่องมือ/อุปกรณ์ เนื่องจากชุมชนมีฐานการผลิตขนาดเล็ก หากมียอดสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ปริมาณมาก จำเป็นต้องมีเครื่องทุ่นแรงและมีโครงสร้างการผลิตที่ขนาดใหญ่ขึ้น 5) ผู้ประกอบการในชุมชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ด้านการผลิตและการตลาด ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถพัฒนาชุมชนได้มากเท่าที่ควร
5. หน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มที่ควรเข้ามามีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้นำไปสู่ความยั่งยืน	
หน่วยงานภาครัฐและองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงเรียนผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยพะเยาควรมีการจัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาชุมชนนวัตกรรม” ที่เชื่อมโยงประสานข้อมูลสารสนเทศที่รวบรวมไว้แล้วให้คำปรึกษาแก่นักวิจัยจากทุกคณะและวิทยาลัย รวมถึงการให้คำปรึกษาเรื่องระเบียบการเบิกจ่ายงบประมาณ	หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา และองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์กรชุมชนหรือคณะกรรมการในชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นวัตกรรมชุมชน และสถานศึกษาในพื้นที่ โดยเฉพาะโรงเรียนและ มหาวิทยาลัยที่เป็นองค์กรสำคัญในการหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม

ส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมในอนาคต จากผลสรุปที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ประกอบข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ จึงนำมาสู่การเสนอแนวทางการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมที่ประกอบด้วยแนวทางเชิงนโยบายและแนวทางเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

1. แนวทางเชิงนโยบาย

1.1 มหาวิทยาลัย คณะและวิทยาลัย ควรมีแนวทางการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมใน 4 ประเด็น คือ (1) ความต่อเนื่องด้านการดำเนินนโยบายการให้บริการชุมชนสังคม (2) ด้านกำลังคน ทั้งจากมหาวิทยาลัยและชุมชนเพื่อร่วมกันทำงานให้ประสบผลสำเร็จ (3) ด้านการยอมรับ โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่ต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อคณะทำงานของมหาวิทยาลัย และ (4) ด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอเพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

1.2 มหาวิทยาลัยควรมีนโยบายการจัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาชุมชนนวัตกรรม” เพื่อให้คำปรึกษาแก่นักวิจัยจากทุกคณะและวิทยาลัย และจัดทำคลังข้อมูลโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันเพื่อรวบรวมงานวิชาการที่เกี่ยวข้องไว้อย่างเป็นเอกภาพและเปิดโอกาสให้ผู้สนใจสืบค้นและศึกษาได้อย่างเต็มที่

2. แนวทางเชิงปฏิบัติการ

2.1 ควรมีกระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการชุมชนและสังคม 4 ขั้นตอน คือ (1) การระบุความต้องการ ปัญหา ความท้าทายของชุมชนที่สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (2) การพัฒนาระบบนิเวศชุมชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม ทั้งโครงการและระบบการทำงาน (3) การเสริมพลังทางสังคม โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย และ (4) การถอดบทเรียนเพื่อสรุปแนวทางการพัฒนาชุมชนบนฐานการประสานความร่วมมือและต่อยอดการพัฒนาต่อไป

2.2 ควรปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมไปตามบริบทของชุมชน เพื่อต่อยอดและประสานความร่วมมือได้อย่างสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างอาชีพสร้างรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน

2.3 ควรมีแนวทางการปรับปรุงการประสานความร่วมมือเพื่อให้บริการชุมชนและสังคม โดยเริ่มต้นจากนักวิจัยที่ต้องดำเนินโครงการบนฐานทรัพยากรบุคคลเท่าที่มีอยู่ และมีการวางแผนการศึกษาชุมชนเพื่อค้นหาทุนทางสังคมของชุมชนให้เจอแล้วจึงเข้าไปพัฒนาต่อยอด โดยไม่จำเป็นต้องคิดคิดสิ่งใหม่ รวมถึงการแสวงหาภาคีเครือข่ายเพื่อประสานความร่วมมือในการทำงานให้สำเร็จ

อภิปรายผล

1. ความหมายและความเข้าใจต่อคำว่า นวัตกรรมและชุมชนนวัตกรรม กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นในทิศทางที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ นวัตกรรม เป็นได้ทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ องค์ความรู้ แนวความคิด วิธีการ เทคนิค ข้อค้นพบ หรือกระบวนการแบบใหม่ ที่ช่วยแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ โดยเฉพาะปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนในลักษณะนี้เข้าข่ายคำว่า “ชุมชนนวัตกรรม” เพราะเป็นชุมชนที่นำนวัตกรรมตามความหมายข้างต้นไปปรับใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาต่อยอดสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน อันช่วยให้การพัฒนาหรือปรับปรุงให้ชุมชนมีประสิทธิภาพ และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและทำให้เกิดความยั่งยืนในที่สุด ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ความเข้าใจของทั้งสองกลุ่มเป้าหมายสอดคล้องกับการให้คำนิยาม คำว่า “นวัตกรรม” ตามที่สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2562) และสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2561) ได้ให้ความหมาย และเมื่อนำนวัตกรรมไปให้บริการสังคมจึงเกิดเป็นนวัตกรรมทางสังคมหรือชุมชนนวัตกรรม ดังที่อาร์ดิลล์ (Ardill, 2022) สรุปไว้ 4 ขั้นตอน คือ (1) การระบุความต้องการ ปัญหา หรือความท้าทายที่เริ่มต้นจากแรงขับเคลื่อนภายในชุมชนหรือการระเบิดจากภายใน และสอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (2) การพัฒนาระบบนิเวศชุมชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนา นวัตกรรมทางสังคม ทั้งโครงการและระบบการทำงาน (3) การเสริมพลังทางสังคม โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาระดมความคิดเห็นเพื่อการตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ และการร่วมรับผลที่เกิดขึ้น และ (4) การถอดบทเรียนเพื่อสรุปแนวทางการพัฒนาชุมชนบนฐานการประสานความร่วมมือและต่อยอดการพัฒนาต่อไป

2. ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นเห็นว่า ในภาพรวมประสบความสำเร็จมากขึ้นตามลำดับ ทั้งในแง่ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับหลักการดำเนินโครงการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่นักวิชาการ เช่น คูปริยานโนวาและคณะ (Kupriyanova, et.al., 2020) และณัฐวัชร จันทโรธรัณ และพงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์ (2563) ได้นำเสนอไว้ว่า ประสิทธิภาพของการดำเนินงานเป็นสิ่งที่สะท้อนถึง ความคุ้มค่าของต้นทุนในการดำเนินงาน ส่วนประสิทธิผลเป็นสิ่งที่สะท้อนการบรรลุ เป้าหมายในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ดรึ๊กเกอร์ (Drucker, 2020) ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับควมมีประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตที่ทำให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและก่อให้เกิดประสิทธิผลในแง่ของการบรรลุเป้าหมายของ

เจ้าของกิจการและความพึงพอใจของผู้ใช้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ และเมื่อเปรียบเทียบกับ การศึกษาครั้งนี้ ย่อมหมายถึง การบรรลุเป้าหมายและความพึงพอใจของทั้งชุมชนและ มหาวิทยาลัย ดังนั้น ผลการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2564 ถึง 2565 ที่ผ่านมาจึงสอดคล้องกับหลักการด้านการดำเนินโครงการที่มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชน นวัตกรรมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็น เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จมี 4 ด้านหลัก คือ (1) ด้านนโยบาย ความมุ่งมั่น และความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการของมหาวิทยาลัยร่วมกับชุมชน (2) ด้าน กำลังคน ทั้งจากมหาวิทยาลัยและชุมชนเพื่อเข้าร่วมกันทำงานที่อาศัยทั้งชุมชนทรัพยากร ปัญญาและพลังร่างกายในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้สำเร็จ (3) ด้าน การยอมรับ โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่ต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อทีมงานของ มหาวิทยาลัย ตลอดจนการสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ การให้เกียรติซึ่งกันและ กัน และการมีทัศนคติเชิงบวกในการพัฒนาชุมชนนวัตกรรม และ (4) ด้านงบประมาณ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอสำหรับการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุ เป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาด้านการพัฒนาชุมชนจากนักวิชาการไทยหลาย คน เช่น วรญา จตุพัฒน์รังสี และอภิชาติ ลิ้มเมธี (2565) ที่พบว่า กลุ่มปัจจัยของ ความสำเร็จในการทำงานพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 4 กลุ่ม คือ (1) การมีนโยบาย และเป้าหมายที่ชัดเจน (2) การมีผู้นำที่มีความสามารถในการจัดการการทำงาน (3) การมีทรัพยากรที่เพียงพอ ทั้งบุคลากร งบประมาณ และอุปกรณ์ และ (4) การมีภาคี เครือข่ายช่วยหนุนเสริมการทำงาน

4. ปัญหาหรืออุปสรรคในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรม ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายมีทั้งที่คล้ายคลึงกันและ แตกต่างกัน โดยตัวแทนหัวหน้าโครงการค่อนข้างกังวลด้านปัจจัยส่วนบุคคลของ นักวิจัย เนื่องจากนักวิจัยมีภาระงานหลักที่ต้องรับผิดชอบจำนวนมาก จึงมีเวลาในการ ประสานการทำงานน้อย ก็ส่งผลต่อความเข้าใจของทั้งสองฝ่าย อีกทั้งนักวิจัยไม่ใช่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการให้บริการทางสังคมโดยตรง แต่ต้องทำงานบูรณาการข้ามศาสตร์ จึงกลายเป็นข้อจำกัดสำคัญของนักวิจัย และในประเด็นเดียวกันนี้ ฝ่ายชุมชนก็มีความ กังวลเกี่ยวกับองค์ความรู้ขั้นสูงและการปรับใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเช่นเดียวกัน ซึ่งผล การศึกษาดังกล่าวมีบางประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยในลักษณะเดียวกัน จะเห็นได้ จากผลการศึกษาของพินิจ ดวงจินดา และสุธาสินี บุญญาพิทักษ์ (2562) ที่พบปัญหา

เรื่องการบูรณาการระหว่างผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชา เมื่อนักวิจัยต้องเร่งดำเนินโครงการบนฐานทรัพยากรบุคคลเท่าที่มีอยู่จึงทำให้การจัดลำดับความสำคัญในการแก้ไขปัญหาในชุมชนไม่มีประสิทธิภาพ เพราะขาดการศึกษาชุมชนก่อนที่จะดำเนินโครงการ รวมถึงต้องทำงานภายใต้เงื่อนไขด้านเวลาและงานประจำปริมาณมาก จึงทำให้โครงการของแต่ละคณะปรากฏผลสำเร็จที่แตกต่างกัน

5. หน่วยงาน/องค์กรที่ควรเข้ามามีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้นำไปสู่ความยั่งยืน กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษาและองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องมีบทบาทอย่างมากในงานพัฒนาชุมชนนวัตกรรมที่นำไปสู่ความยั่งยืน ทั้งนี้ตัวแทนหัวหน้าโครงการได้เสนอว่า มหาวิทยาลัยควรจัดตั้งศูนย์พัฒนาชุมชนนวัตกรรมที่เชื่อมประสานข้อมูลและให้คำปรึกษาแก่นักวิจัย สอดคล้องกับผลการศึกษาปัญหา/อุปสรรคในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนที่พบว่า นักวิจัยมีเวลาในการทำงานน้อย จึงทำให้เกิดช่องว่างความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับชุมชน ดังนั้น จึงควรนำหลักการมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ดังที่เนลสัน (Nelson, 2021) เสนอไว้ 7 มิติมาประยุกต์ใช้ คือ (1) การมีสิ่งอำนวยความสะดวก/ทรัพยากรสนับสนุน (2) การเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ (3) การมีส่วนร่วมของนิสิต/นักศึกษา (4) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (5) ความเสมอภาคและเท่าเทียม (6) การสนับสนุนงบประมาณ (7) การเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาเพื่อเรียนรู้ เผยแพร่และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า ทั้งตัวแทนหัวหน้าโครงการและตัวแทนสมาชิกโครงการมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน 4 ประเด็น คือ (1) ความหมายและความเข้าใจต่อคำว่า “นวัตกรรม” ว่าหมายถึง สิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น สิ่งประดิษฐ์ องค์ความรู้ แนวคิด วิธีการ เทคนิค ข้อค้นพบ และกระบวนการใหม่ที่ช่วยแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ ส่วนคำว่า “ชุมชนนวัตกรรม” หมายถึง ชุมชนที่นำนวัตกรรมตามความหมายข้างต้นไปปรับใช้แก้ไขปัญหาหรือพัฒนาต่อยอดสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน (2) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการ กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นที่ในภาพรวมประสบความสำเร็จมากขึ้นตามลำดับ ทั้งในแง่ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและเป้าหมายที่ตั้งไว้ (3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรม กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็น 4 ด้าน คือ 1) ด้านนโยบาย ความมุ่งมั่นและความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการของมหาวิทยาลัยร่วมกับชุมชน 2) ด้านกำลังคน ทั้งจากมหาวิทยาลัยและชุมชนที่ร่วม

ขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้สำเร็จ 3) ด้านการยอมรับ โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่ต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อคณะทำงานของมหาวิทยาลัย และ 4) ด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย และ (4) หน่วยงานหรือกลุ่มที่ควรเข้ามามีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้นำไปสู่ความยั่งยืน กลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นในทิศทางที่สอดคล้องกันว่า หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถานศึกษา และองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องมีบทบาทอย่างมากในงานพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ความยั่งยืน แต่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการประสานความร่วมมือ เนื่องจากหัวหน้าโครงการส่วนใหญ่มีภาระงานหลักที่ต้องรับผิดชอบจำนวนมาก จึงมีเวลาในการประสานการทำงานน้อย อีกทั้งยังไม่ใช่ว่าผู้เชี่ยวชาญด้านการให้บริการทางสังคม แต่ต้องทำงานบูรณาการข้ามศาสตร์ จึงกลายเป็นข้อจำกัดของหัวหน้าโครงการ ขณะที่ฝ่ายชุมชนหรือสมาชิกโครงการส่วนใหญ่กลับมีความกังวลเกี่ยวกับองค์ความรู้ขั้นสูงและการปรับใช้เทคโนโลยี

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. กระบวนการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการชุมชนและสังคม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ (1) ระบุความต้องการ ปัญหา ความท้าทายของชุมชนที่สอดคล้องกับประเด็นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (2) การพัฒนาระบบนิเวศชุมชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม ทั้งโครงการและระบบการทำงาน (3) การเสริมพลังทางสังคม โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจนถึงขั้นตอนสุดท้าย และ (4) การถอดบทเรียนเพื่อสรุปแนวทางการพัฒนาชุมชนบนฐานการประสานความร่วมมือและต่อยอดการพัฒนาต่อไป

2. แนวทางการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมของมหาวิทยาลัย คณะและวิทยาลัย คือ (1) ความต่อเนื่องด้านการดำเนินนโยบายการให้บริการชุมชนสังคม (2) ด้านกำลังคน ควรเริ่มต้นจากนักวิจัยที่ต้องดำเนินโครงการบนฐานทรัพยากรบุคคลเท่าที่มีอยู่ และมีการวางแผนการศึกษาและค้นหาทุนทางสังคมก่อนแล้วจึงเข้าไปพัฒนาต่อยอด โดยไม่จำเป็นต้องคิดสิ่งใหม่ (3) ด้านการยอมรับ โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่ต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อคณะทำงานของมหาวิทยาลัย (4) ด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอเพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย และ (5) ด้านเครือข่าย ควรทำความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานในแต่ละเรื่องให้ประสบความสำเร็จ

3. การมีศูนย์พัฒนาชุมชนนวัตกรรมเพื่อให้คำปรึกษาแก่นักวิจัยจากทุกคณะ และวิทยาลัย และจัดทำคลังข้อมูลโครงการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน จะช่วยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการรวบรวมงานวิชาการที่เกี่ยวข้องไว้อย่างเป็นเอกภาพ รวมถึงช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สนใจสืบค้นและศึกษาได้อย่างเต็มที่

สรุป

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่า ความเข้าใจต่อคำว่า นวัตกรรมและชุมชน นวัตกรรมของกลุ่มเป้าหมายทั้งสองกลุ่ม ได้แก่ ตัวแทนหัวหน้าโครงการและตัวแทน สมาชิกโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า นวัตกรรม เป็นได้ทั้งสิ่งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น สิ่งประดิษฐ์ องค์ความรู้ แนวความคิด วิธีการ เทคนิค ข้อค้นพบ หรือกระบวนการใหม่ ๆ ที่ช่วยแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ โดยเฉพาะ ปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนในลักษณะนี้เข้าข่ายคำว่า ชุมชนนวัตกรรม เพราะเป็นชุมชน ที่นำนวัตกรรมตามความหมายข้างต้นไปปรับหรือประยุกต์ใช้เพื่อการแก้ไขปัญหาหรือ พัฒนาต่อยอดสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน อันช่วยให้การพัฒนาหรือปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน มีประสิทธิภาพ และช่วยเพิ่มพูนมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ช่วยสร้างรายได้ และ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ กระทั่งนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและทำให้เกิดความ ยั่งยืนในที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า นวัตกรรมทางสังคมถือเป็นแนวความคิดและกระบวนการที่ช่วย ให้เกิดการพัฒนาชุมชน/สังคมให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงควรมีกระบวนการสร้างนวัตกรรม ทางสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการชุมชนและสังคม 6 ขั้นตอน คือ (1) การเกิดแรงบันดาลใจ/แรงขับเคลื่อนจากภายในของชุมชน (2) การ ระดมความคิดเห็นเพื่อค้นหาแนวทางการแก้ไขปัญหา (3) การสร้างต้นแบบ ทดลองใช้ และปรับปรุงแล้วทดลองใช้ซ้ำ จนกระทั่งปรากฏผลที่ดีที่สุด (4) การทำให้เกิดความ ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง (5) การขยายผลออกไปในวงกว้าง โดยได้รับการสนับสนุนจากภาคี เครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการแพร่กระจายของนวัตกรรมฯ นั้น และ (6) การ สร้างการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของชุมชนสังคมที่ทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอด และ บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เช่น ตัวแบบ/โมเดลของธุรกิจชุมชน กฎหมาย นโยบาย ข้อบังคับ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับนวัตกรรมทางสังคมต่าง ๆ

สรุปในภาพรวม ผลการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ระหว่างปี 2564 ถึง 2565 ที่ผ่านมา ได้สอดคล้องกับหลักการด้านการดำเนินโครงการที่มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสะท้อนถึงระดับประสบความสำเร็จที่เพิ่มมากขึ้น

ตามลำดับ ทั้งในแง่ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและสอดคล้องกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคมในอนาคต คือ การต่อยอดการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรมไปตามบริบทของชุมชน และการประสานความร่วมมือกันระหว่างคณะ/วิทยาลัยกับชุมชนนั้น ๆ เพื่อต่อยอดการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างรายได้ และการพัฒนาต่อยอดและบูรณาการการเรียนการสอนในรายวิชากับการวิจัยในชุมชน ฯลฯ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชนนวัตกรรม ระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนควรมีแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาวัตกรรมการให้บริการชุมชนและสังคม 4 ด้านหลัก คือ (1) ด้านนโยบาย ความมุ่งมั่นและความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการของมหาวิทยาลัยร่วมกับชุมชน (2) ด้านกำลังคน ทั้งจากมหาวิทยาลัยและชุมชนเพื่อเข้าร่วมกันทำงานที่อาศัยทั้งชุมชนทรัพยากรทางปัญญาและพลังร่างกายในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนนวัตกรรมให้สำเร็จ (3) ด้านการยอมรับ โดยเฉพาะจากฝ่ายชุมชนที่ต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อคณะทำงานของมหาวิทยาลัย ตลอดจนการสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการมีทัศนคติเชิงบวกในการพัฒนาชุมชนนวัตกรรม และ (4) ด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เพียงพอสำหรับการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการวิพากษ์นวัตกรรมเพื่อให้บริการชุมชนและสังคม: กรณีศึกษา โครงการ 1 คณะ 1 ชุมชนนวัตกรรม ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ถึง 2565 คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่สนับสนุนงบประมาณรายได้ ประจำปี พ.ศ. 2566 ในการทำวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กองบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยพะเยา. (2565). *1 คณะ 1 สัญลักษณ์ความสำเร็จ*.

พะเยา: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส.เอ.กราฟฟิค พิล์ม.

ณัฐวัชร จันทโรธรัณ และพงษ์ศักดิ์ พัวพรพงษ์. (2563). ประสิทธิผลขององค์การ.

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ. 9 (2), 1-9.

- พินิจ ดวงจินดา และสุธาสิณี บุญญาพิทักษ์. (2562). บทบาทของมหาวิทยาลัยทักษิณด้านการวิจัยรับใช้สังคมในทัศนคติของผู้บริหาร. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 31 (3), 145-154.
- วรรณญา จตุพัฒน์รังสี และอภิชาติ ลิ้มเมธี. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการนวัตกรรมระบบเฝ้าระวังโรคติดต่อของชุมชนท้องถิ่นแบบบูรณาการ. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 11 (2), 226-237.
- วิจิตร ศรีสะอาด. (ม.ป.ป.). *PowerPoint Presentation เรื่องบทบาทของสมาคมพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม*. สืบค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2566, จาก <https://shorturl.asia/dQA6C>
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). *นวัตกรรมเพื่ออนาคต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (26 กุมภาพันธ์ 2561). *นวัตกรรม*. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2566, จาก <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1771052446286176&set=a.1763649370359817>
- Ardill, N. (2022). Social Innovation Process in the Production of Urban Spaces. In *Growing Food in Cities: Social Innovation Strategies for Sustainable Development*. (pp. 41-50). Cham: Springer.
- Drucker, P. F. (2020). *Peter F. Drucker on Management Essentials*. Brighton: Harvard Business Review Press.
- Koekkoek, A., et al. (2021). Unraveling University-community Engagement: A Literature Review. *Journal of Higher Education Outreach and Engagement*. 25 (1), 3-24.
- Kupriyanova, V., et al. (2020). Autonomy, Efficiency, and Effectiveness-opportunities for Higher Education: A Pilot Study. In Curai, A., et al. (eds.). *European Higher Education Area: Challenges for a New Decade*. (pp. 437-453). Cham: Springer.
- Nelson, R. E. (2021). Developing Evaluable Principles for Community-university Partnerships. *Journal of Community Engagement and Scholarship*. 14 (1), 1-19.